

МОДЕЛЮВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПРАТ «УКРАЇНСЬКА АКЦІОНЕРНА СТРАХОВА КОМПАНІЯ «АСКА-ЖИТТЯ»

КВІТА Г. М., ШІКОВЕЦЬ К. О., КЛИМЕНКО Ю. І.

УДК 005.7:658

Квіта Г. М., Шіковець К. О., Клименко Ю. І. Моделювання та управління ризиками ПРАТ «Українська акціонерна страхова компанія «АСКА-ЖИТТЯ»

У статті розглядається актуальне питання оцінки ризику та управління ним на конкретному економічному об'єкті. При врахуванні та управлінні ризиків необхідним є аналіз ризикових ситуацій шляхом виділення об'єктів (економічні системи, ефективність і умови функціонування яких насамперед невідомі необхідною мірою), суб'єктів (осіб або колективів, що зацікавлені в результаті управління ризиком) і джерел ризику (фактори, явища, процеси, які характеризуються невизначеністю результатів діяльності). У результаті проведеного дослідження розроблено та впроваджено на економічному об'єкті програма по управлінню ризиками, що включає в себе декілька етапів: виявлення факторів і формулювання ризиків; оцінка ризиків; ранжування та відбір тих ризиків, для яких використовуватимуться активні методи управління; підбір методів впливу на ризики і ефективність їх застосування.

Ключові слова: ризик, фактори ризику, матриця та карта ризиків.

Табл.: 7. **Бібл.:** 9.

Квіта Галина Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра економічної кібернетики, Київський національний університет технологій та дизайну (вул. Немировича-Данченка, 2, Київ, 01011, Україна)

E-mail: galkvit@rambler.ru

Шіковець Катерина Олексіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної кібернетики, Київський національний університет технологій та дизайну (вул. Немировича-Данченка, 2, Київ, 01011, Україна)

E-mail: kek@knutd.com.ua

Клименко Юлія Ігорівна – студентка, кафедра економічної кібернетики, Київський національний університет технологій та дизайну (вул. Немировича-Данченка, 2, Київ, 01011, Україна)

E-mail: kek@knutd.com.ua

УДК 005.7:658

Квіта Г. М., Шіковець К. О., Клименко Ю. І. Моделирование и управление рисками АО «Украинская акционерная страховая компания «АСКА-ЖИЗНЬ»

В статье рассматривается актуальный вопрос оценки риска и управление им на конкретном экономическом объекте. При учете и управлении риском необходимым есть анализ рисков ситуации способом выделения объектов (экономические системы, эффективность и условия функционирования которых не определены в надлежащей мере), субъектов (лиц или коллективов, которые заинтересованы в результате управления риском) и источников риска (факторы, явления, процессы, которые характеризуются неопределенностью результатов деятельности). В результате проведенного исследования разработана и внедрена на экономическом объекте программа по управлению рисками, которая состоит из нескольких этапов: выявление факторов и формирование рисков; оценка рисков; ранжирование и отбор тех рисков, для которых используются активные методы управления; подбор методов влияния на риски и эффективность их использования.

Ключевые слова: риск, факторы риска, матрица и карта рисков.

Табл.: 7. **Библ.:** 9.

Квіта Галина Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра экономической кибернетики, Киевский национальный университет технологий и дизайна (ул. Немировича-Данченко, 2, Киев, 01011, Украина)

E-mail: galkvit@rambler.ru

Шіковець Катерина Алексеевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономической кибернетики, Киевский национальный университет технологий и дизайна (ул. Немировича-Данченко, 2, Киев, 01011, Украина)

E-mail: kek@knutd.com.ua

Клименко Юлия Игоревна – студентка, кафедра экономической кибернетики, Киевский национальный университет технологий и дизайна (ул. Немировича-Данченко, 2, Киев, 01011, Украина)

E-mail: kek@knutd.com.ua

UDC 005.7:658

Kvita H. M., Shikovets K. O., Klymenko Yu. I. Modelling and risk management in JSC Ukrainian Joint Stock Insurance Company ASKA-LIFE

The article considers a topical issue of assessment of a risk and its management using specific economic object. When detecting and managing risks, it is necessary to analyse a risk situation through allocation of objects (economic systems, efficiency and conditions of functioning of which are not identified properly), subjects (individuals or collectives that are interested in the result of risk management) and sources of risk (factors, phenomena and processes, which are characterised with an uncertainty of the result of activity). In the result of the conducted study a risk management programme was developed and implemented at the economic object and this programme consists of the following stages: detection of factors and risk formation; risk assessment; ranking and selection of those risks for which active methods of management are used; selection of methods of influence upon risks and efficiency of their use.

Key words: risk, risk factors, matrix and map of risks.

Tabl.: 7. **Bibl.:** 9.

Kvita Halyna M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Economic Cybernetics, Kyiv National University of Technologies and Design (vul. Nemyrovycha-Danchenka, 2, Kyiv, 01011, Ukraine)

E-mail: galkvit@rambler.ru

Shikovets Kateryna O. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Cybernetics, Kyiv National University of Technologies and Design (vul. Nemyrovycha-Danchenka, 2, Kyiv, 01011, Ukraine)

E-mail: kek@knutd.com.ua

Klymenko Yuliya I. – Student, Department of Economic Cybernetics, Kyiv National University of Technologies and Design (vul. Nemyrovycha-Danchenka, 2, Kyiv, 01011, Ukraine)

E-mail: kek@knutd.com.ua

У сучасних умовах розвитку підприємницької діяльності виникає необхідність урахування ризику та прийняття оптимального рішення. Ризик властивий будь-якій сфері людської діяльності, що, у свою чергу, пов'язано з безліччю умов і факторів, які впливають на позитивний (негативний) результат прийнятих людьми рішень. Причому, ризикові ситуації можна окреслити такими основними моментами: присутність невизначеності; присутність альтернативних рішень; відомі або такі, що можна визначити, ймовірності очікуваного результату; ймовірності виникнення збитків; ймовірності отримання додаткового прибутку.

Ризик визнається як діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість кількісно та якісно оцінити ймовірності досягнення очікуваного результату, невдачі і відхилення від мети. А економічний ризик – це ризик, що виникає у сфері економічних відносин, тобто відносин, що виникають при купівлі-продажу товару або послуг на ринку.

У процесі врахування та управління ризиками на підприємстві необхідно аналізувати ризикові ситуації шляхом виділення об'єктів (економічні системи, ефективність і умови функціонування яких насамперед невідомі певною мірою), суб'єктів (осіб або колективів, що зацікавлені в результаті управління ризиком) і джерел ризику (фактори, явища, процеси, які визначають невизначеність результатів діяльності). А також проводити глибокий аналіз ризику, виконуючи такі кроки: визначати фактори ризику, аналізувати виявлені фактори, оцінювати види ризиків, визначати допустимий рівень ризику, проводити аналіз окремих операцій управління ризиком і розробляти заходи щодо зниження ступеня ризику [1].

Крім зазначених позицій щодо управління ризиком, існують і загальні підходи, а саме:

- ✦ використання всіх можливостей уникнути або знизити ступінь ризику (особливу увагу потрібно приділяти аналізу величини втрат), катастрофічних ризиків;
- ✦ контроль ризику, оптимізація ступеня ризику, зниження втрат;
- ✦ прийняття ризику при належності його змісту.

Ці підходи базуються на таких принципах: недовільно ризикувати більшим заради меншого, не можна ризикувати більшим, ніж власні засоби, необхідно заздалегідь передбачати можливі наслідки ризику.

До методів зниження рівня ризику відносять такі: організація інформованості про можливі ситуації ризику, лімітування витрат на операції, диверсифікація, створення резервів, страхування ризику та використання гарантій [2].

Основним методом є зміцнення положення і ефективність роботи підприємства. До альтернативних шляхів розв'язання проблеми ризику варто віднести: неприйняття ризику, попередження ризику (інформування), прийняття ризику, розподіл ризику, внутрішні способи (лімітування, диверсифікація, створення резервів і запасів), отримання додаткової інформації.

Для оцінки ризику на підприємстві вдалим є використання ймовірнісних критеріїв оцінки, оскільки в

основі виникнення ситуації ризику лежить невизначеність. Суть зазначених критеріїв полягає у використанні статистичних показників (ймовірності втрат, математичного очікування втрат, середньоквадратичного відхилення та дисперсії, коефіцієнта варіації) для оцінки втрат у ризиковій ситуації.

Важливою складовою оцінки ризику є розв'язання ризикової ситуації та прийняття оптимального рішення. Ситуація розглядається як гра двох гравців: «особи, що приймає рішення, і середовища». Тому на практиці застосовується теоретико-ігрова модель ситуації. Основними поняттями цієї моделі є: *об'єкт управління та множина управлінських рішень*, правильність вибору множини рішень характеризує присутність ризику; *суб'єкт управління* – особа, що приймає рішення; *економічне середовище* (господарське середовище), його наявний стан і стан середовища, опис множини станів; *функціональне оцінювання* – при його визначенні особа, що приймає рішення, відноситься до ризику, як до правильності побудови функціоналу; *критерій (правило) прийняття рішення*, який виконує особа, що приймає рішення, у відповідності з інформацією про стан середовища [3].

Найчастіше для прийняття оптимального рішення використовуються такі критерії: Байеса, Вальда, Севіджа та критерій Гурвіца.

Перший критерій – критерій Байеса ґрунтується на припущенні, що для керівника всі працівники є однаковими, і оптимальним ММСП обирається саме той M_i , для якого середнє значення чи математичне очікування задоволеності i -тої потреби всіма членами колективу

перетворюється на максимум:
$$B = \max_{1 \leq i \leq 5} \left(\frac{1}{m} \sum_{j=1}^m a_{ij} \right).$$

Другий критерій – критерій гарантованого результату (максимінний критерій Вальда). Він є песимістичний за своєю суттю, оскільки приймає до уваги тільки найгірший зі всіх можливих результатів кожної альтернативи. Цей підхід встановлює гарантований мінімум, хоча фактичний результат може бути і непоганим. За критерієм Вальда оптимальною буде той варіант, для якого зі всіх мінімальних значень вибирається максимальне, тобто:
$$W = \max_{1 \leq i \leq 5} \min_{1 \leq j \leq m} a_{ij}.$$

Інші критерії відрізняються тим, що дозволяють певною мірою врахувати ризик вибору керівником помилкової стратегії управління персоналом. Критерій мінімаксного ризику Севіджа можна розглядати як критерій найменшої шкоди, який визначає найгірші можливі наслідки для кожного мотиваційного механізму, і обирається саме той варіант, який є кращим із найгірших. Першим кроком використання даного критерію є побудова матриці ризику за формулою: $r_{ij} = \beta_j - a_{ij}$, де $\beta_j = \max_{1 \leq i \leq 5} a_{ij}$ при заданому j . Сам критерій Севіджа представляється таким чином:
$$S = \min_{1 \leq i \leq 5} \max_{1 \leq j \leq m} r_{ij}.$$

Критерій Гурвіца вважається узагальненим максимінним, тобто критерієм песимізму-оптимізму. Він дозволяє враховувати стан між крайнім песимізмом і

оптимізмом. За даним критерієм рекомендується вибирати деякий середній результат, що характеризується станом між крайнім песимізмом і крайнім оптимізмом. У відповідності з цим компромісним критерієм для кожної стратегії управління визначається лінійна комбінація мінімального і максимального значень

$$H = \max_{1 \leq i \leq 5} \left\{ k \min_{1 \leq j \leq m} a_{ij} + (1-k) \max_{1 \leq j \leq m} a_{ij} \right\}, \text{ де } k (0 \leq k \leq 1) -$$

коефіцієнт, який розглядається як показник оптимізму. Значення коефіцієнта оптимізму вибирається залежно від конкретних обставин та схильності особи, що приймає рішення до ризику [8].

Важливою проблемою є озброєння підприємців інструментарієм, який базується на знаннях стандартних прийомів і методів керування ризиком, умінні швидко і правильно оцінювати конкретну економічну ситуацію, бути здатними швидко знайти правильний, якщо не єдиний, вихід з ризикованої ситуації. Вирішенням проблем урахування невизначеності, конфліктності, багатокритеріальності та ризику в економічній діяльності займалися багато вчених, починаючи з другої половини ХХ ст. Зокрема, на сьогодні досить відомі такі вчені як: О. Старостіна, В. Кравченко, В. Вітлінський та ін. [4].

У статті представлені результати розробки та впровадження програми управління ризиком на ПрАТ «Українська акціонерна страхова компанія «АСКА-ЖИТТЯ», головна мета якої полягає в забезпеченні умов успішного функціонування підприємства в умовах ризику, що може бути досягнуто шляхом вирішення таких основних завдань: виявлення можливих економічних ризиків; зниження фінансових втрат, що пов'язані з економічними ризиками.

Варто зауважити, що програма управління підприємницькими ризиками носить максимально конкретний характер, описуючи виявлені ризики і методи впливу на них. Складання програми управління підприємницькими ризиками (ПУР) компанії здійснюється у декілька кроків: виявлення факторів і формулювання ризиків; оцінка ризиків, що складається з декількох етапів (визначення імовірності настання ризикованих подій, їх наслідків, якості управління ризиками); ранжування та відбір тих ризиків, для яких використовуватимуться активні методи управління; розробка методів впливу на ризики і ефективність їх застосування [6].

Запропонована програма управління ризиками для ПрАТ «Українська акціонерна страхова компанія «АСКА-ЖИТТЯ»» вигляд якої наступний:

1. *Резюме для вищого керівництва.* Складається працівником компанії для керівництва, яке б мало змогу ознайомитись з програмою.

2. *Опис бізнесу ПрАТ «Українська акціонерна страхова компанія «АСКА-ЖИТТЯ» та визначення стратегічних і тактичних цілей компанії.*

Приватне Акціонерне товариство «Українська Акціонерна Страхова Компанія «АСКА-ЖИТТЯ», яке засновано у 1996 р. – перша в Україні страхова компанія, що отримала ліцензію на страхування життя. Вона позиціонується на страховому ринку як лайф-компанія з широким спектром страхових послуг. Спеціалістами компанії розроблено більше 30 страхових програм для юридичних і фізичних осіб. Основні стратегічні напрями розвитку Компанії – це продаж страхових продуктів корпоративним клієнтам і фізичним особам, а також продаж програм страхування життя через страхових посередників.

3. *Виявлення факторів ризику.* Аналіз факторів ризику компанії представлений в табл. 1.

Таблиця 1

Аналіз факторів ризику ПрАТ «Українська акціонерна страхова компанія «АСКА-ЖИТТЯ»»

Рівень	Фактори	Перелік факторів
1	2	3
1	Систематичні (фактори макросередовища, які компанія не може контролювати)	1. Політичні: 1.1. Запровадження нових постанов і нормативних актів. 1.2. Зміни у законах, які безпосередньо впливають на діяльність страхової компанії. 1.3. Зменшення пенсійного віку. 2. Економічні: 2.1. Перевищення запланованих темпів інфляції. 2.2. Зміна рівня ВВП. 2.3. Зміна політичної ситуації в країні. 3. Природні: 3.1. Зміна екології. 3.2. Природні катаклізми. 4. Соціально-культурні: 4.1. Зменшення рівня доходів населення. 4.2. Зменшення кількості людей з вищою освітою. 5. Демографічні: 5.1. Збільшення частки людей похилого віку. 5.2. Зменшення рівня народжуваності. 5.3. Зростання рівня смертності. 6. Науково-технічні: 6.1. Відсутність сучасного програмного забезпечення для коректної роботи компанії

1	2	3
2	Фактори мікросередовища (компанія не контролює, але може впливати)	7. Конкуренти: 7.1. Шпигунство. 7.2. Зменшення цін на послуги у конкурентів. 7.3. Конкуренти розширюють перелік своїх послуг. 8. Споживачі: 8.1. Сумніви споживача в репутації компанії. 8.2. Відгуки клієнтів
3	Фактори мікросередовища (підконтрольні) і внутрішнього середовища	9. Організаційна культура: 9.1. Початок підтримки бюрократії в компанії. 9.2. Перевищення кількості персоналу над максимально необхідною. 10. Персонал: 10.1. Некоректне поведіння персоналу з клієнтами. 10.2. Персонал не в змозі обробити всю інформацію, яка надходить до компанії. 10.3. Недостатній кваліфікаційний рівень. 11. Виробництво: 11.1. Непередбачуваний вихід з ладу технічного обладнання

4. Оцінка ризиків. Полягає у визначенні можливих наслідків (у грошовому вираженні) та ймовірності подій, що призвели до цього. Наслідки події оцінювалися, виходячи з фінансового аналізу компанії за останні 10 років. Результати представлені в табл. 2, табл. 3.

Таблиця 2

Наслідки подій

Ступінь серйозності	Бальна оцінка	Характеристика
1. Високий (катастрофічний ризик)	7 – 9	Збиток перевищить вартість активів компанії
2. Помірний (критичний ризик)	4 – 6	Збиток зівставний з оборотним капіталом компанії
3. Слабкий (припустимий ризик)	1 – 3	Збиток зівставний з коштами на розрахунковому рахунку та запасами товарно-матеріальних цінностей

Таблиця 3

Ймовірність події

Оцінка ймовірності	Бальна оцінка	Характеристика
1. Висока (катастрофічний ризик)	7 – 9	Можлива декілька разів протягом року
2. Помірна (критичний ризик)	4 – 6	Можлива один раз протягом трьох років
3. Слабка (припустимий ризик)	1 – 3	Найімовірніше, не відбудеться протягом трьох років

У табл. 4 розглянуто збитки компанії за класами.

5. Карта ризиків. Карту ризиків складається у декілька етапів: 1) пріоритизація факторів ризику за допомогою підрахування підсумкової оцінки кожного фактора (табл. 5); 2) відбір 20 – 25% факторів з найвищою оцінкою; 3) нанесення відібраних факторів на карту.

Таблиця 4

Можливі збитки фірми «АСКА-ЖИТТЯ»

Опис збитків	Фактори ризику	Розмір збитку (тис. грн)	
12. Прямі збитки, пов'язані з нерухомим майном		Балансова вартість	Відновна вартість
12.1. Орендоване приміщення	Пожежа	15	30
12.2. Технічне обладнання	Пожежа, крадіжка, поломка	40	50
13. Непрямі збитки виражені втратою доходу і збільшенням операційних витрат		Вартість	
13.1. Утрата виторгів			
13.2. Збільшення витрат			
4. Збитки пов'язані з відповідальністю		Вартість	
14.1. Нещасний випадок на робочому місці	Компенсації персоналу	3	
14.2. Участь у судовому процесі		7	
15. Збитки пов'язані з ключовими фахівцями		Вартість	
15.1. Тривалий технічний збій в роботі компанії	Хвороба технічного спеціаліста	4	

Фактори ризику відбираємо за принципом – по 1 з кожної групи ризиків (найбільш значущі) і заносимо у табл. 6.

Коефіцієнт значущості обчислюється як $KЗ = \frac{n}{N}$,

де n – узагальнена оцінка фактора ризику, N – загальна бальна оцінка, яка може бути. Низький коефіцієнт значущості чинника (близький до нуля) можна автоматично трактувати як прояв у даній вибірці незначущості певного фактора.

Пріоритизація факторів ризику страхової компанії

Фактор ризику	Бальна оцінка ймовірності	Бальна оцінка наслідків	Бальна оцінка якості впливу на фактор ризику або на наслідки	Узагальнена оцінка	Коефіцієнт значущості в групі факторів	Підсумкова оцінка
1.1.	7	3	1	11	0,4	11,4
1.2.	6	4	3	13	0,48	13,48
1.3.	3	5	2	10	0,37	9,37
2.1.	7	6	1	14	0,51	14,51
2.2.	3	3	1	7	0,25	7,25
2.3.	2	3	1	6	0,22	6,22
3.1.	8	6	2	16	0,59	15,59
3.2.	3	7	1	11	0,4	11,4
4.1.	7	3	1	11	0,4	11,4
4.2.	3	3	1	7	0,25	7,25
5.1.	7	3	1	11	0,4	11,4
5.2.	4	3	2	9	0,33	9,33
5.3.	3	2	3	8	0,29	8,29
6.1.	4	3	3	10	0,37	10,37
7.1.	9	5	4	17	0,62	17,62
7.2.	7	6	2	15	0,55	15,55
7.3.	7	6	2	15	0,55	15,55
8.1.	8	4	8	20	0,74	20,74
8.2.	8	5	8	21	0,77	21,77
9.1.	3	5	8	16	0,59	16,59
9.2.	6	3	9	18	0,66	18,66
10.1.	6	5	8	19	0,7	19,7
10.2.	4	3	7	14	0,51	14,51
10.3.	3	4	7	14	0,51	14,51
11.1.	7	6	3	16	0,59	16,59
12.1.	3	5	3	11	0,4	11,4
12.2.	5	6	3	14	0,51	14,51
14.1.	4	2	3	9	0,33	9,33
14.2.	3	6	5	14	0,51	15,51
15.1.	6	7	2	15	0,55	15,55

Таблиця 6

Відібрані фактори ризику

Фактор ризику	Підсумкова оцінка
1	2
1.2. Зміни у законах, які безпосередньо впливають на діяльність страхової компанії	13,48
2.1. Перевищення запланованих темпів інфляції	14,51
3.1. Зміна екології	15,59
4.1. Зменшення рівня доходів населення	11,4
5.1. Збільшення частки людей похилого віку	11,4
6.1. Відсутність сучасного програмного забезпечення для коректної роботи компанії	10,37
7.1. Шпигунство	17,62
8.2. Відгуки клієнтів	21,77
9.2. Перевищення кількості персоналу над максимально необхідною	18,66

1	2
10.1. Некоректне поводження персоналу з клієнтами	19,7
11.1. Непередбачуваний вихід з ладу технічного обладнання	16,59
12.2. Пожежа, крадіжка або поломка технічного обладнання	14,51
14.2. Участь у судовому процесі	15,51
15.1. Хвороба технічного спеціаліста	15,55

Необхідно, перш за все, оцінити, яким чином отримано цей низький коефіцієнт. Для цього в карту ризиків (табл. 7) впишемо фактори ризику з табл. 6. Також для зручності використаємо лише цифрове вираження факторів ризику.

Таблиця 7

Карта ризиків страхової компанії

Збиток	Імовірність		
	низька	середня	висока
Низький		6.1., 9.2.	4.1., 5.1.
Середній	14.2.	1.2., 10.1., 12.2.	2.1., 3.1., 7.1., 8.2., 11.1.
Високий		15.1.	

6. *Методи впливу на ризики.* З табл. 7 видно, що ймовірність настання найсуттєвіших факторів ризику або середня, або висока. Тобто, дані події можуть трапитись протягом цього року або протягом наступних трьох років. Для управління виявленими ризиками пропонується використати такі методи: уникнення ризиків чи відмова від них; прийняття ризиків на себе; запобігання збиткам; зменшення розміру збитків; страхування; самострахування; передача ризиків (відмінний від страхування).

ВИСНОВКИ

Однією з найважливіших умов забезпечення безпеки будь-якого підприємства, орієнтованого на отримання стабільних прибутків і ефективну роботу, є розробка програми управління ризиками підприємства. Її цілями і завданнями є: а) ідентифікація, аналіз, визначення кількості та оцінка усіх ризиків підприємства, супутніх його операційній, фінансовій та стратегічній діяльності. б) вироблення конкретних рекомендацій по боротьбі з виявленими ризиками; в) контроль за ходом виконання рекомендованих заходів і внесення необхідних коректив.

Залежно від планів і фінансових можливостей підприємства в частині управління ризиками є два шляхи: або створювати штатний відділ (що більше підходить для великих підприємств і об'єднань), або скористатися послугами сторонніх фірм (для середніх і малих підприємств). ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітлінський В. В. Ризик у менеджменті / В. В. Вітлінський. – К. : ТОВ «Борисфен-М», 1996. – 326 с.
2. Грабовой П. Г. Риски в современном бизнесе / П. Г. Грабовой. – М. : Аланс, 2004.

3. Клименюк М. М. Управление рисками в экономике : навчальний посібник / М. М. Клименюк та ін. – К. : Просвіт, 2000. – 256 с.

4. Лапушта М. Г. Риски в предпринимательской деятельности / М. Г. Лапушта и др. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 228 с.

5. Райзберг Б. А. Предпринимательство и риск / Б. А. Райзберг. – М. : Знание, 1992. – 64 с.

6. Старостіна А. О. Ризик-менеджмент : навчальний посібник / А. О. Старостіна, В. А. Кравченко. – Київ, 2004. – 64 с.

7. Чернова Г. В. Практика управления рисками на уровне предприятия / Г. В. Чернова. – С-Пб. : Ин-т страхования, 2000. – 170 с.

8. Шапкин А. С. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций. – 4-е изд. / А. С. Шапкин. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2005. – 544 с.

9. Сайт «Української акціонерної страхової компанії «АСКА ЖИТТЯ» [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.aska-life.com.ua/>

REFERENCES

Chernova, G. V. *Praktika upravleniia riskami na urovne predpriiatiia* [The practice of risk management at the enterprise level]. St. Petersburg: Institut strakhovaniia, 2000.

Grabovoy, P. G. *Riski v sovremennom biznese* [The risks in the business today]. Moscow: Alans, 2004.

Klymeniuk, M. M. *Upravlinnia ryzykamy v ekonomitsi* [Managing risk in the economy]. Kyiv: Prosvit, 2000.

Lapusta, M. G. *Riski v predprinimatelskoy deiatelnosti* [Risks in business]. Moscow: INFRA-M, 1996.

Rayzberg, B. A. *Predprinimatelstvo i risk* [Entrepreneurship and risk]. Moscow: Znanie, 1992.

Starostina, A. O., and Kravchenko, V. A. *Ryzik-menedzhment* [Risk Management]. Kyiv, 2004.

Shapkin, A. S. *Ekonomicheskie i finansovyie riski. Otsenka, upravlenie, portfel investitsiy* [Economic and financial risks. Assessment, management, investment portfolio]. Moscow: Dashkov i K, 2005.

Sait «Ukrainskoi aktsionernoi strakhovoi kompanii «ASKA ZhYTTYa». <http://www.aska-life.com.ua/>

Vitlinskyi, V. V. *Ryzik u menedzhmenti* [The risk in management]. Kyiv: Borysfen-M, 1996.